

DE STİJL AKIMI KAPSAMINDA İNŞA EDİLEN ANKARA SERGİ EVİ

ANKARA EXHIBITION HOUSE BUILT IN THE STYLE OF DE STIJL MOVEMENT

Öğr. Gör. Dr. Duygu İLKHAN SÖYLEMEZ

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, duyguilkhan@gmail.com
Konya / Türkiye

ORCID: 0000-0002-5707-1542

Özet

De Stijl ile Neoplastisizm birbiri ile karıştırılan iki akımdır. Ancak De Stijl, Neoplastisizm'in uzantısı olarak ortaya çıkmış ve kendisinden sonra gelen Fütürizm, Dadaizm ve Minimalizm gibi akımları etkisi altına almış, özellikle plastik sanatlarda ve resimde soyut sanatın ortaya çıkmasında etkisi olmuştur. Bu akımda düz yatay ve dikey çizgilerinin kullanımının yanı sıra kırmızı, sarı ve mavi ana renklerinin kullanımı sıklıkla görülmektedir. Hayatla bütünleşmiş sanatın içinde yaşama fikri ve amacı De Stijl sanatçılarının mimarlık sanatı üzerine yoğunlaşmalarına sebep olmuştur. Bu akımda, fonksiyonelliğin öne çıktığı, yatay-dikeyliklerin vurgulandığı, günün malzemeleri ve teknolojisiyle, insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılayabilecek yapı birimleri inşa edilmiştir. Cumhuriyetin ilk döneminde hem Atatürk'ün isteği hem de endüstriyel gelişmelere uygun yeni mimarlık anlayışları benimsenmeye başlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde De Stijl akımının ortaya çıkışı ile Anadolu topraklarına girişi eş zamanlı olmakla birlikte, Türkiye'de tek başına olduğu gibi başka üsluplarla karıştığı da gözlemlenmiştir. De Stijl akımı ile inşa edilen Ankara Sergi Evi ile evrensel araçların somutlaşarak, sanat ile rasyonel yaşamın arasında bağ kurulmuştur. Bir anlamda modern sanatın, modern yaşamla uyumu gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: De Stijl, Neoplastisizm, Ankara Sergi Evi, sanat tarihi, mimarlık tarihi

Abstract

De Stijl and Neoplasticism are two currents that are confused with each other. However, De Stijl emerged as an extension of Neoplasticism and influenced the following movements such as Futurism, Dadaism and Minimalism, and had an impact on the emergence of abstract art, especially in plastic arts and painting. In this movement, besides the use of straight horizontal and vertical lines, the use of the primary colors red, yellow and blue is frequently seen. The idea and purpose of living in art integrated with life caused De Stijl artists to focus on the art of architecture. In this trend, building units were built in which functionality is prominent, horizontal-verticality is emphasized, and with the materials and technology of the day, which can meet the needs of human beings. In the first period of the Republic, new architectural understandings began to be adopted in accordance with both Atatürk's will and industrial developments. As a result of these developments, although the emergence of the De Stijl movement and its entry into the Anatolian lands were simultaneously, it was observed that it mixed with other styles as well as alone in Turkey.

With the Ankara Exhibition House, which was built with the De Stijl movement, universal tools were embodied, and a link was established between art and rational life. In a sense, the harmony of modern art with modern life has been realized.

Keywords: De Stijl, Neoplasticism, Ankara Exhibition House, art history, history of architecture

De Stijl Akımı

De Stijl kelimesine sözlükte, “asimetrik dengeleri, dikdörtgen biçimleri ve asal renkleri bir araya getirerek mimarlığa, resme, dekorasyona uygulanmış bir tasarım sistemi” şeklinde açıklama getirilmiştir.¹

De Stijl ile Neoplastisizm birbiri ile karıştırılan iki akımdır. Ancak De Stijl, Neoplastisizm’in uzantısı olarak ortaya çıkmış ve kendisinden sonra gelen Fütürizm, Dadaizm ve Minimalizm gibi akımları etkisi altına almış, özellikle plastik sanatlarda ve resimde soyut sanatın ortaya çıkmasında etkisi olmuştur.²

Neoplastisizm akımı ile De Stijl hareketinin etkileşim gelişmesindeki en önemli faktör, 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı dönemde meydana çıkan karışıklıkta Hollanda’nın tarafsız kalmasıdır. Bu olay, Neoplastisizm akımının öncüsü olan Mondrian’ın Paris’ten Hollanda’ya gelmesine neden olmuştur. 1917 yılında Mondrian ile Doesburg tarafından Neoplastisizm düşüncelerinin temelini oluşturduğu De Stijl adlı hareketi başlatıp bir dergi yayınlamışlardır.³ De Stijl hareketi bir dergi etrafında toplanmasının temel hedeflerinden birisi de farklı sanatlar arasında bir birlik yaratmak, birçok sanat dalı arasında bütünleştirici bir yaklaşım ortaya koymak ve sanatsal ifadede sadelik, tüm sanatların ortak paydası olarak yaratılmaya çalışılmıştır.⁴

De Stijl kelimesi Flemenkçe’de saf ve güzel kavramını ifade etmektedir. Bu kavramın sanatçıları, güzellik olgusunun da saflıktan kaynaklandığını savunmaktadırlar. Bu akımda düz yatay ve dikey çizgilerinin kullanımının yanı sıra kırmızı, sarı ve mavi ana renklerinin kullanımı sıklıkla görülmektedir.⁵ Bu renklerin kullanımı, hareketin resim sanatında hâkim bir akım olarak kullanıldığını akla getirirse de, De Stijl birçok sanat alanını kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Amacı, bir tek uygulamalı sanatlarda değil, başka sanat dallarında da kullanılabilecek yeni bir estetik geliştirmektir. Resim, tekstil, heykel, grafik sanatı, tipografi, mobilya, müzik, sinema, dans ve mimarinin de içinde bulunduğu tasarım alanları De Stijl hareketinin temellerini oluşturur.⁶ Bu temeller mimariye farklı bir yön vermiştir. Resim sanatı, De Stijl akımı ile yapılmış mimarinin gelişiminde de önemli rol oynamıştır. Akımın yaratıcısı Mondrian “Sanat yalnızca güzellikten yoksun olduğu bir çağda bu yokluğun yerini dolduran bir sanattır. Daha dengeli bir hayata kavuşulduğunda sanat da yok olacaktır. Gelecekte saf plastiğin somut hayat içerisinde gerçekleştirilmesiyle birlikte sanat eseri oradan kalkacaktır. Resimlere ve heykellere ihtiyacımız kalmayacaktır. Çünkü hayatla bütünleşmiş sanatın içinde yaşıyor olacağız”. Hayatla bütünleşmiş sanatın içinde yaşama fikri ve amacı De Stijl sanatçılarının mimarlık sanatı üzerine yoğunlaşmalarına sebep olmuştur. Bu akımda, fonksiyonelliğin öne çıktığı, yatay-dikeyliklerin vurgulandığı, günün malzemeleri ve teknolojisiyle, insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılayabilecek yapı birimleri inşa edilmiştir.

¹ Hasol, D. (2002). De Stijl, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, (8. Baskı), İstanbul, Yem Yayınları, s.141.

² Karabaş P. ve Güdür, A. (2016). Neoplastisizm Akımı Kapsamında De Stijl Hareketi ve Piet Mondrian, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 2(2), s.339.

³ Esertaş, E.E. (2019). Neoplastisizm Akımı Kapsamında De Stijl Hareketi ve Grafik Sanatlarına Uygulanışı, Haliç Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.9-10.

⁴ Jaffe, H. (1986). De Stijl 1917-1931 The Dutch Contribution to Modern Art, Cambridge, Massachusetts and London, Harvard University Press, s.43.

⁵ Engin, A. (2013). Neo-Plastik Sanat Akımı Bağlamında De Stijl Sanat Hareketi ve Tekstil Üzerindeki Etkileri, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.s.6-7.

⁶ Karabaş ve Güdür, a.g.m., s.336.

Bu yapılarda aydınlığın, oran ve orantının ve renklerde yalınlığın ön plana çıktığı görülmektedir.⁷ Yapılarda dinamizm, asimetrik denge, yalınlık, düşeylik-yataylıkların vurgulandığı, süslemeci yaklaşımın görülmediği, kısaca bilimsel kuramları mekanik üretimi ve modern şehir ritmini bünyesinde topladığı görülmektedir. De Stijl'in güzellik ideali, bir yapıdaki bütüne dayalı saflığın yapıya yansımalarıdır.⁸ Bu akımın Türkiye'de, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kadar olmasa da, karşılık bulmasını daha iyi anlayabilmek için dönemin iktisadi ve içtimai hayatı önem arz etmektedir.

20. yüzyıl tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de büyük zorluklar yaşanmıştır. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve takriben devam eden savaşlar neticesinde Osmanlı İmparatorluğu çökmüştür. Bütün bu zorlukların neticesinde, yine tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gelişmeler, devrimler, dönüşümler yaşanmıştır. Bu evrimin yaşandığı yıllarda Türk toplumunun yeniden kalkabilmesi için Mustafa Kemal önemli bir yol gösterici olmuştur. Atatürk Batılı ülkelerin seviyesine gelebilmek için köklü değişimler hedeflemiş ve gerçekleştirmiştir. Öncelikle yönetim sistemini Cumhuriyet'e dönüştürmüş, ardından ekonomik alanda ülkenin refah seviyesini yukarılara çıkartmayı hedeflemiştir. Tüm bu gelişmelere paralel olarak, sosyal hayatın gelişmesi için eğitim, kültür ve sanat alanında belirli politikalar izlemiştir.⁹

20. yüzyıl tüm dünyada özellikle de bilim ve teknoloji alanında bir atılımlar çağıdır diyebiliriz. Büyük gelişmelerin yaşandığı sanayi çağı, yüzyıl sonuna doğru üstünlüğü bilim ve iletişim çağına bırakmıştır. Atatürk'ün Muasır Medeniyet Seviyesine ulaşma hedefi, bu çağın getirdiği yeniliklerle tam uyumaktadır. Bu da Türkiye Cumhuriyeti'nin karar ve eylemlerine de doğal olarak yansımıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler mimarlık alanına da yansımıştır. Hatta Atatürk, Fransız düşünür Montesquieu'nun "Sanatta devrim yapılmadıkça devrimler tam sayılmaz" ilkesini benimsediği anlaşılmaktadır.¹⁰ Ankara'nın başkent olması ile beraber her alanda olduğu gibi mimaride de çağdaşıktan yana olan Mustafa Kemal, Selçuklu ve Osmanlı öğelerinden yararlanarak ortaya çıkan ulusal mimarlık akımını Cumhuriyet'in gereksinim duyduğu akılcı çözümlerden uzak olduğunu ve genç, dinamik Cumhuriyet'in yenilikçi ve atılımcı karakteriyle bağdaşmadığını ifade etmiştir. Dönemin pek çok yapısına damgasını vuran Ulusal Mimarlık akımı yeni teknolojiye ayak uydurmaktan, çağdaş anlayıştaki atılımcı genç Cumhuriyet'in gereksinimlerine ve beklentilerine yanıt oluşturmaktan uzak, seçmeci, biçimsel, duygusal, akademik bir akım olarak kalmıştır.¹¹ Sonuç olarak da Ankara, yeni devletin bir yatırım alanı olmuştur. Zamanla kent artık bir metropolitan bir kente dönüşmüştür.¹² Bir anlamda modern bir kent kurulması için önemli adımlar atılmıştır diyebiliriz. Birincisi, Osmanlı'nın son döneminde başlayan Mimar Vedat Tek, Mimar Kemalettin, Giulio Mongeri'nin öncülük ettiği "Birinci Ulusal Akımı", ikincisi, 1920'lerde uluslararası üslup etkisiyle gelişen ve yabancı mimarların etkin olduğu "Yeni Mimari" sonuncusu da Sedat Hakkı Eldem ve Emin Onat gibi mimarların öncü olduğu "İkinci Ulusal Mimarlık Akımı"ni söyleyebiliriz.¹³ 1920'li yıllar Türk mimarisi için yeniliklerin olduğu yıllar olmuştur. Çünkü 1920'lere gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti dünyanın tamamına yayılmış olan süreçleri takip etmeye başlar. O dönemde yeni kurulan Türkiye'de Atatürk'ün öncülüğünde ardı ardına siyasi, iktisadi, kültürel, sosyal ve mimari reformlar gerçekleştirilmeye başlanır.¹⁴

⁷ Ünlü, İ.B. (2015). De Stijl Hareketi ve Çağdaş İç Mekân Tasarım Yaklaşımlarına Etkileri, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, s. 91-106.

⁸ Becer, E. (2000). İletişim ve Grafik Tasarım, (1. Baskı), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, s.104.

⁹ Özakbaş, D. (2014). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığının Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Paralelinde Modernleşme Süreci 1950-2000, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.59.

¹⁰ Alsaç, Ü. (1973). Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi, Mimarlık, s.11-12, İstanbul, s.14

¹¹ Hasol, D. (2020). 20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı, (3. Baskı), İstanbul, Yem Yayınları, s. 15, 35.

¹² Aslanoğlu, İ. (1983). 1923-1938 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara, ODTÜ Yayınları, s. 12.

¹³ Baydar, G. (1998). Toward Postcolonial Opening: Rereading Sir Banister Fletcher's History of Architecture, Assemblage, 35, s.12

¹⁴ Bozdoğan, S., Akcan, E. (2012). Turkey: Modern Architectures in History, Reaktion Books, s.96.

Zira 20. Yüzyıl sanayi çağına geçildiği, hatta yüzyıl sonu da bilişim çağına geçildiği bir yüzyıl olmuştur. Buna mukabil, mimari anlayışta hem Atatürk'ün isteği hem de teknolojik gelişmelere uygun yeni mimarlık anlayışları benimsenmeye başlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde De Stijl akımının ortaya çıkışı ile Anadolu topraklarına girişi eş zamanlı olmakla birlikte, Türkiye'de tek başına olduğu gibi başka üsluplarla karıştığı da gözlemlenmiştir. Bu yapılardan birisi de Ankara Sergi Evi olup, döneme damgasını vuran yapılardan birisidir.

Ankara Sergi Evi

Sergi Evi, sanat yapıtlarının veya sanayi mallarının geçici olarak sergilenmesi için düzenlenmiş bir yapıdır. Bir nevi galeri ya da müze de diyebiliriz.¹⁵ 1920'li yıllarda modern kavramı artık Batılılaşma kavramı ile yer değiştirmeye başlamıştır. Ancak batılılaşmadan farklı olarak "Modern" kavramına tamamen dışarıdan getirilmiş, yüklenmiş bir öge olarak görülmekteydi. Batılılaşmada ise dışarıdan gelen öğeler, Osmanlı öğeleri ile birleşerek Türk Baroğu, Türk Rokoko'su ortaya çıkmıştır. Modernleşme kavramı çerçevesinde Batı'dan mimar getirilmesinin yanı sıra, eğitim alması için de mimar adayları Avrupa'ya özellikle de Fransa'ya gönderilmiştir. Ernst Egli, Bruno Taut, Paul Bonatz gibi mimarların ön plana çıktığı bu dönemde en fazla tartışılan konu yabancı mimarlara kamu yapılarının yaptırılması idi. Çok fazla tepkiye neden olan bu olay, dönemin gazete ve dergilerinde çok sayıda eleştiri yazıları yazılmasına neden olmuştur.¹⁶ Özellikle 1928 yılında Güzel Sanatlar tarafından hazırlanan Mimar dergisi 1931 yılında yayına başlamıştır. Bu derginin böyle bir dönemde yayına başlaması, esasında Türk mimarlar için çok büyük bir şans olarak görebiliriz. Zira bu dergi Türk mimarların, yabancı mimarlara ağırlık verilmesinden kendi mesleklerinden geri planda kaldıklarını duyurmaları açısından önemli bir platform olmuştur.¹⁷

1933 yılında, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara'da Hariciye Vekâleti binası karşısında, park olarak geçen geniş alana Sergi binası yapılması için bir yarışma düzenler. Özellikle başkent Ankara'ya yakışan modern ve uluslararası stilde bir tasarım istenen yarışmaya on altı Türk, on yabancı mimar katılmıştır. Tartışmaların yoğun olduğu böyle bir ortamda hem de uluslararası bir üslupla yapılması istenen bir yapıya bir Türk mimarın kazanması adeta bir dönüm noktası olmuştur. Kazanan bu mimar Şevki Balmumcu idi.¹⁸ O yıllarda Türk mimarların uluslararası yarışmalarda başarılı olması olağanüstü bir durumdu. Şevki Balmumcu'nun projesinin birinci olması çok geniş bir yankı uyandırdı. Hâkimiyeti Milliye yazarı Falih Rıfkı Atay, bu başarıyı öven yazılar yazdı.¹⁹ Büyük bir başarıya imza atmış olan Balmumcu, 1905 yılında İstanbul Beykoz'da dünyaya gelmiş olup, babası Önal Balmumcu Mustafa Kemal'in telgrafçıları arasında yer almaktadır. 1928'de Güzel Sanatlar Akademisi'nden mimarlık diplomasını aldıktan sonra, pek çok yerde çalışmış olup, yarışmalara katılmış ve birincilikler almıştır. Şevki Balmumcu'yu diğer mimarlardan ayıran en önemli özellik, uluslararası üslubu benimseyen Türk mimarları içinde ön plana çıkan bir mimar olmasıdır. Zira Ernst Egli, C. Holzmeister gibi yabancı mimarlar, genellikle uluslararası üslubun temsilcisi sayılmaktaydılar.²⁰

¹⁵ Hasol, D. (2002), a.g.e., s.411

¹⁶ Kutoğlu, O. (2019). Mimarlık Tarihi Yazımında Alternatif Anlatı Yöntemleri: Şevki Balmumcu'nun Sergi Evi Yapısının Hikâyesinin "Opera'nın Hayaleti" Grafik Romanı ile Aktarımı, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.49.

¹⁷ Bozdoğan ve Akcan, a.g.e., s.57

¹⁸ Ergut, A. (2011). The Exhibition House in Ankara: Building (up) the "National" and the "Modern", The Journal of Architecture, 16 (6), s.867

¹⁹ Önal, M. (1982). Balmumcu ve Yaşamı, Mimarlık, 179, s.4.

²⁰ Batur, A. (1983). Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 5, s.1393.

Katıldığı yarışmada yabancı mimarları geride bırakan Şevki Balmumcu'nun katıldığı Sergi Evi yarışmasının katılım şartları;

A) Sergi binası ulusal ve uluslararası kulvarda, sanayi ürünü, zirai ve hayvansal ürün ile güzel sanat eserlerinin sunulması ve aynı zamanda kitap, çocuk bakımı, bulaşıcı hastalıklarla savaşım gibi toplumsal amaçlı sergileri ağırlamak üzere planlanacak.

B) 2200 m²'lik iki ana kat ve 200 m²'lik büro katından oluşacaktır. Kat satırları üzerinde tadilat yapılabilir.

b.1.Binanın alt katı kısmen depo, kısmen otomobil, ziraat aletleri, büyük makineler ve hayvanatın sunumuna uygun olmalıdır.

b.2.Üst kat diğer sergiler için üç bölüme ayrılmalıdır.

b.3.Üst katta ayrıca 200 m²'lik bir müdüriyet, bir kitaplık, bir daktilo, bir muhasebe, bir toplantı odası, içinde ayrı bir tuvaleti bulunan iki daire bulunmalıdır.

b.4.Bu salonlar birbirine öyle bağlanmalıdır ki, giriş kapısından içeriye giren her ziyaretçi otomatik bir tarzda her serginin her tarafını görerek çıkış kapısından çıkmaya mecbur kalırsın.

b.5.Alt ve üst katta, sergi idaresine verilmek üzere bir iki oda ve ayrıca alt katta hademeler için ikişer odalık (Beşer kişilik) banyo ve tuvaletli iki daire bulunmalıdır.

b.6.Binanın üst katı dört, alt katı üç cepheli olacaktır. Ana cepheler parka bakan kısımla Cumhuriyet caddesine bakan kısım olmalıdır. Bu iki cephenin de güzel olması şarttır.

b.7.Bina eğimli bir arazide uygulanacağından, üst katın ana giriş yeri Cumhuriyet caddesinden olup, arka katın metalleri de arka cephede park dahilinde olmalıdır.

b.8.Bina içinde gazino ve lokanta olmaya elverişli 100 kişilik bir alan ayrılmalıdır.

b.9.Üst kattaki salonlardan biri sinema göstermeye ve diğer kapalı spor (güreş, boks vb.)faaliyetlerine uygun olmalıdır.

b.10.Her katta sıhhi tesisat, fazla miktarda prizli elektrik, su tesisatı ve lokanta kısmında da havagazı tesisatı olmalıdır.

b.11.Bina modern mimari tarzda olmalıdır.

b.12.Toprakla temas eden zemin katında Ankara taşı kullanılmalıdır.

b.13.Yer katının döşemesi en aşağı 10 santim beton üzerine iki kat normal dozaj şap, üst katın ve büro katının döşemeleri mozaik olmalıdır.

b.14.İç sıvalar mala perdah kireç sıva olmalıdır.

b.15.Dış sıva kapı, pencere söveleri ile uygun görülen noktalar Ankara taşı, diğer kısımlar (Edelputz) sıva olmalıdır.

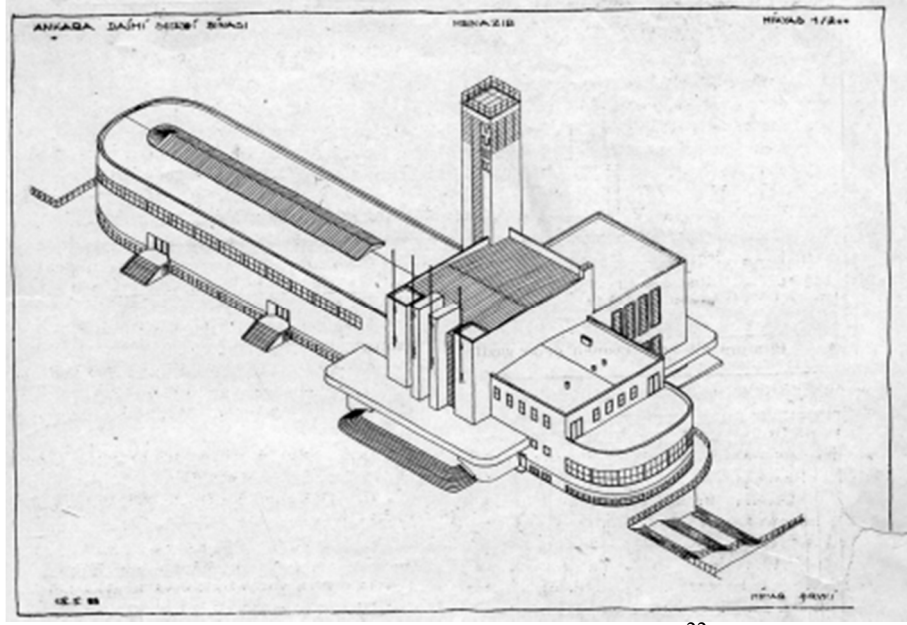
b.16.Bina için en çok 225 bin lira harcanmalıdır.

b.17.Binanın 1/100 ölçekte her kata ait planları ile, dört genel kesit, dört cephe, esas cepheleri içeren ufak ölçekli perspektifler, rayde jeneral temel planı, drenaj düzenini kapsayan dosyalar 10 Nisan 1933 saat 15.00'e kadar kurumun Ankara merkezine bir rumuzla gönderilmeli ve rumuza ait kişisel bilgiler bildirilmelidir.

b.18.Planlar uzman bir heyet tarafından tetkik edilecek ve birinci gelene 2000 lira, ikinci gelene 500 lira ödül verilecektir. Kabul edilen projenin uygulama ve statik projeleri için ayrıca 2000 lira verilecektir.

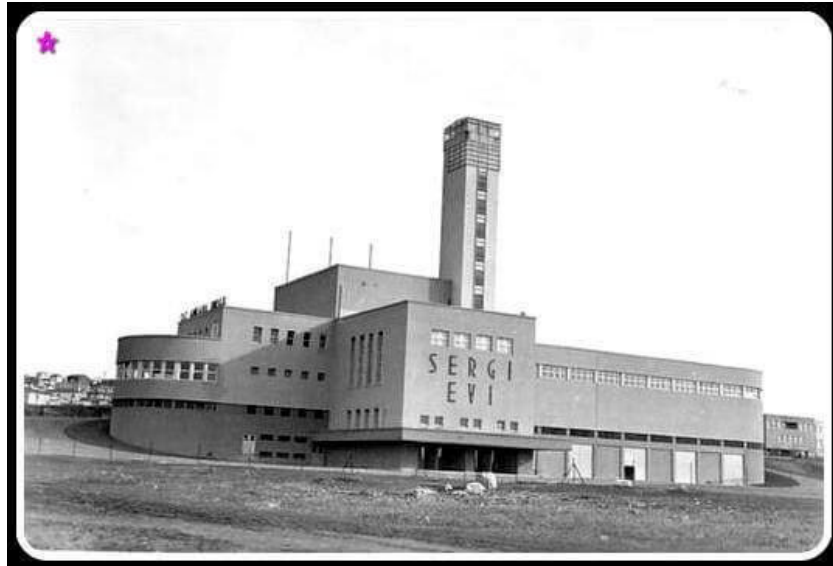
Sonuçta mimar Şevki Balmumcu ile İtalyan mimar Paolo Violi'nin eserleri finale kalmıştır (Özdemir, 2003: 71- 72). Ancak maddelerden biri olan en fazla 225 bin lira sarfedilecek maddesine Şevki Balmumcu'nun projesi uyduğu için kazanan kişi Balmumcu olmuştur (Şekil-1).²¹

²¹ Akpolat, M. (2003). Mimar Şevki Balmumcu'nun ve Ankara Sergi Evi Binası'nın Üzüntü Verici Öyküsü, Kebikeç, 16, s.313

Şekil 1. Yarışmada birinci olan proje²²

Şevki Bey bu yapıda, modern bir akım olan De Stijl akımına uygun olarak oldukça sade, yatay ve dikeyliklerin ön planda tutulduğu bir yapı olmakla beraber, zamanın tüm teknolojik malzemelerinin de kullanıldığını görmekteyiz. Daha öncede belirttiğimiz gibi Türkiye’de, De Stijl akımı ile diğer üslupların karıştığı uygulamalar da karşımıza çıkmaktadır. Ankara Sergi Evi’de Art Deco’nun Streamline Moderne diye anılan türüne uygun şekilde tasarlanmıştır. Birbirini dik olarak kesen iki kütlede oluşur. Caddeye paralel uzun ekseninde, yapının uçları yarım daire olarak sonlandırılmıştır. Bu uzun kütleyle kesen kısa kütle, üç tesisat kulesi ve bunların arkasında kare planlı bir kuleden oluşur. Uzun kütlede yer alan pencere sırası, bu bölümdeki yataylık algısını daha da güçlendirir (Fotoğraf-1).²³

Fotoğraf 1. Ankara Sergi Evi²⁴

²² <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/92/975.pdf>

²³ Hasol, (2020), a.g.e., s.96.

²⁴ <https://www.nkfu.com/sevki-balmumcu-kimdir-unlu-mimar-in-hayati-calismalari-ve-eserleri/>

Aptullah Kuran, yapının yalın bir plan düzenlemesine sahip olduğunu, uyumlu kütlesiyle güzel ve hafif görünümlü bir yapı olduğunu belirtmektedir.²⁵ Yapı 1935 yılında tamamlanmış, fakat 1946-1948 yıllarında Opera binasına dönüştürülmesine karar verilmiştir. Bu kararı veren kişi Alman mimar Paul Bonatz'dır. O dönemde çok fazla tartışılan bu karar, dönemin milli eğitim bakanı Hasan Ali Yücel tarafından bu dönüştürmenin Şevki Balmumcu'ya yaptırılacağı sözü verilmesine rağmen Paul Bonatz'a verilmiştir.²⁶ Bonatz Sergi Evi'ni opera binasına dönüştürürken sadece binanın fonksiyonunu değiştirmekle kalmayıp, mimari kimliği üzerinde de büyük değişiklikler yapmıştır. Teras olan çatıya, bina boyunca devam eden bir korniş çizgi eklemiş ve geleneksel kırma çatı ilave etmiştir. Saat kulesini kaldırmış, kolonadlı bir giriş eklemiştir. Bonatz, Balmumcu'nun aksine modern mimarlığa karşı bir mimardır(Fotoğraf-2).²⁷

Fotoğraf 2. Bonatz'ın dönüştürdüğü Ankara Opera Binası²⁸

Esasında yapının dönüştürülmesi, hem başkent Ankara'nın hem de toplumun modernleşmesi ile çelişmektedir. De Stijl akımında bir Türk mimarın uluslararası modern bir üslupta inşa ettiği bina Alman bir mimar tarafından ulusal bir mimarlığa dönüşmüştür Bunun neticesinde Şevki Balmumcu 1948 yılından sonra hem mesleğine hem de ailesine küsmüştür. Balmumcu'nun küskünlüğünün dört sebebi vardır. Birincisi; Ankara Sergi Evi'nin opera binasına dönüştürülmesi, ikincisi; üç kere alındığı askerliğinin çok zor şartlarda geçmesi, bu sebepten ötürü psikolojisinin bozulması, üçüncüsü; hem ailesinin hem de ülkenin yaşadığı ekonomik sıkıntılar, son olarak da benimsediği modern mimarinin aksine o dönemde II. Ulusal Mimarlık akımının revaçta olmasından dolayı iş bulamamasıdır.²⁹ 1982 yılında vefat eden Şevki Balmumcu yirmi dört yıllık mimarlık yaşamında, inançları ve ilkelerinden kesinlikle taviz vermemiştir.

Sergi Evi her ne kadar sonradan özellikle iç mekânı ulusal üslup öğeleri ile değiştirilmiş olsa da, cephelerin biçim ve tarzı itibarıyla saf bir soyutlama ve evrensellik anlayışına uygun olarak uluslararası normlara uygun olarak tasarlanmıştır.

²⁵ Kuran, A. (1963). Çağdaş Mimaride Madde ve Ruh, XX. Yüzyılda Batı Mimarisiyle Türk Mimarisinin Gelişmesi Hususunda Mukayeseli Bir Çalışma, Türk Sanatı ve Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I, s.420.

²⁶ Akpolat, M. (2003). Mimar Şevki Balmumcu'nun ve Ankara Sergi Evi Binası'nın Üzüntü Verici Öyküsü, Kebikeç, 16, s.316.

²⁷ Özdemir, S.S. (2001). 20. Yüzyıl Mimarlık Mirası;Ankara Opera Binası ve 1923-1950 Yılları Arası Türk Mimarlığında Yüksek Mimar Şevki Balmumcu'nun Yeri, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.97.

²⁸ <https://mozartcultures.com/sevket-balmumcunun-sergi-evi/>

²⁹ Kutoğlu, a.g.m., s.63,77.

Sonuç

20. yüzyıla genel olarak bakıldığında özel bir yeri ve anlamı vardır. Zira insanlık tarihinin, gerek Türkiye gerekse Avrupa için çok büyük değişimlerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Siyasi ve ekonomik bu değişimler mimari alanı da etkisi altına almıştır. Özellikle 1930'lu yıllar Avrupa'daki teknolojik gelişmeler, aynı eksen de mimaride de modern hareketin başlamasına neden olmuştur. Ülkemizde bu modern hareketten etkilenmiş, Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş görünümüne uygun olarak, bu modern hareket benimsenmiştir. Benimsenen bu hareketlerden birisi de De Stijl akımıdır. Bu akımda pek çok eğitim ve kamu yapılarının inşa edildiği gözlenmektedir.

Modern bir üslup olan De Stijl, farklı mimari öğelerin dengeli bir şekilde kullanılması, yataylık-dikeylik gibi zıtlıkların birlikte kullanılması, dönemin çelik, beton gibi önemli teknolojik unsurların kullanılması, işlevsel ve yalın yapılar bu üslubun en önemli özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısaca evrensel kriterlere hakim bir üslup olduğundan günümüzde bile hâlâ geçerliliğini korumakta ve ana ilkeleriyle günümüzde pek çok alanda uygulama alanı bulmaktadır.

De Stijl akımı ile inşa edilen Sergi Evi ile evrensel araçların somutlaşarak, sanat ile rasyonel yaşamın arasında bağ kurulmuştur. Bir anlamda modern sanatın, modern yaşamla uyumu gerçekleşmiştir diyebiliriz. Lakin Bonatz'ın müdahaleleriyle yapı, modernizm kalıplarından çok az uzaklaşmış olsa da hâlâ modern bir bina olarak değerlendirilir. Çünkü Sergi Evi binasında ulusal mimari akımının özellikleri daha çok iç mekânda hissedilirken, cephelerde yine başka bir modern akım olan Art Deco ile De Stijl akımının birbirine karıştığı görülmektedir.

Sonuç olarak modern kalıpların uygulama alanı olan Ankara Sergi Evi, De Stijl ya da uluslararası üslup denilen bir üslubun ürünüdür. Dolayısıyla da Atatürk devrimlerinin amaç ve ilkelerine de uygun düşmektedir.

Kaynakça

Akpolat, M. (2003). Mimar Şevki Balmumcu'nun ve Ankara Sergi Evi Binası'nın Üzüntü Verici Öyküsü, *Kebikeç*, 16, 309-321.

Alanoğlu, İ. (1983). 1923-1938 Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara, ODTÜ Yayınları.

Alsaç, Ü. (1973). Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi, *Mimarlık*, S.11-12, İstanbul, 12-25.

Batur, A. (1983). Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, %, 1379-1424.

Baydar, G. (1998). Toward Postcolonial Opening: Rereading Sir Banister Fletcher's History of Architecture, *Assemblage*, 35, 6-17.

Becer, E. (2000). İletişim ve Grafik Tasarım, (1. Baskı), Ankara, Dost Kitapevi yayınları.

Bozdoğan, S ve Akcan, E. (2012). Turkey: Modern Architectures in History, Reaktion Books.

Bozdoğan, S. (2002). Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür, İstanbul, Meltis Yayınları.

Engin, A. (2013). Neo-Plastik Sanat Akımı Bağlamında De Stijl Sanat Hareketi ve Tekstil Üzerindeki Etkileri, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ergut, A. (2011). The Exhibition House in Ankara: Building (up) the "National" and the "Modern", *The Journal of Architecture*, 16 (6), 855-884.

Esertaş, E.E. (2019). Neoplastisizm Akımı Kapsamında De Stijl Hareketi ve Grafik Sanatlarına Uygulanışı, Haliç Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Hasol, D. (2002). De Stijl, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, (8. Baskı), İstanbul, Yem Yayınları.

- Hasol, D. (2020). 20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı, (3. Baskı), İstanbul, Yem Yayınları.
- Jaffe, H. (1986). *De Stijl 1917-1931 The Dutch Contribution to Modern Art*, Cambridge, Massachusetts and London, Harvard University Press.
- Karabaş, P., Güdür, A. (2016). Neoplastisizm Akımı Kapsamında De Stijl Hareketi ve Piet Mondrian, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 2(2), 330-339.
- Kuran, A. (1963). Çağdaş Mimaride Madde ve Ruh, XX. Yüzyılda Batı Mimarisiyle Türk Mimarisinin Gelişmesi Hususunda Mukayeseli Bir Çalışma, *Türk Sanatı ve Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*,415-434.
- Kutoğlu, O. (2019). Mimarlık Tarihi Yazımında Alternatif Anlatı Yöntemleri: Şevki Balmumcu'nun Sergi Evi Yapısının Hikayesinin "Opera'nın Hayaleti" Grafik Romanı ile Aktarımı, *Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara*.
- Önal, M. (1982). Balmumcu ve Yaşamı, *Mimarlık*, 179, 3-4.
- Özakbaşı, D. (2014). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığının Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Paralelinde Modernleşme Süreci 1950-2000, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul*.
- Özdemir, S.S. (2001). 20. Yüzyıl Mimarlık Mirası; Ankara Opera Binası ve 1923-950 Yılları Arası Türk Mimarlığında Yüksek Mimar Şevki Balmumcu'nun Yeri, *Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul*.
- Ünlü, İ.B. (2015). De Stijl Hareketi ve Çağdaş İç Mekân Tasarım Yaklaşımlarına Etkileri, *Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne*.

EXTENDED ABSTRACT

De Stijl and Neoplasticism are two currents that are confused with each other. However, De Stijl emerged as an extension of Neoplasticism and influenced the following movements such as Futurism, Dadaism and Minimalism, and had an impact on the emergence of abstract art, especially in plastic arts and painting. In this movement, besides the use of straight horizontal and vertical lines, the use of the primary colours red, yellow and blue is frequently seen. The idea and purpose of living in art integrated with life caused De Stijl artists to focus on the art of architecture. In this trend, building units were built in which functionality is prominent, horizontal-verticality is emphasized, and with the materials and technology of the day, which can meet the needs of human beings. In the first period of the Republic, new architectural understandings began to be adopted in accordance with both Atatürk's will and industrial developments.

In 1933, the National Economy and Savings Society organized a competition for the construction of an Exhibition building in a large area known as a park in front of the Ministry of Foreign Affairs building in Ankara. Sixteen Turkish and ten foreign architects participated in the competition, where a modern and international style design befitting especially the capital Ankara was requested. It was almost a turning point that a Turkish architect won a building that was desired to be built in such an environment where discussions were intense and in an international style. This winning architect is Şevki Balmumcu.

In this building, Şevki Bey, we see that all technological materials of the time were used, although it is a very simple structure in accordance with the modern movement, De Stijl, in which horizontal and verticality are kept in the foreground. As we have mentioned before, in Turkey, there are also practices in which De Stijl movement and other styles are mixed. Ankara Exhibition House was designed in accordance with the genre of Art Deco called Streamline Moderne. It consists of two masses intersecting each other perpendicularly. On the long axis parallel to the street, the ends of the building are terminated as semicircles. The short mass that cuts this long mass consists of three installation towers and a square tower behind them.

The building was completed in 1935, but it was decided to transform it into an Opera house in 1946-1948. The person who made this decision is the German architect Paul Bonatz.

This decision, which was much discussed at that time, was given to Paul Bonatz, despite the promise that this transformation would be made by Şevki Balmumcu by Hasan Ali Yücel, the Minister of National Education at the time. While transforming the Bonatz Exhibition House into an opera house, he not only changed the function of the building, but also made major changes on its architectural identity. He added a cornice line that continues throughout the building to the terraced roof and added a traditional hipped roof. He removed the clock tower and added a colonnaded entrance.

As a result of these developments, although the emergence of the De Stijl movement and its entry into the Anatolian lands were simultaneously, it was observed that it mixed with other styles as well as alone in Turkey. With the Ankara Exhibition House, which was built with the De Stijl movement, universal tools were embodied, and a link was established between art and rational life. In a sense, the harmony of modern art with modern life has been realized.